
УДК 049.32 + 81:008 + 81'23(477):130.2(075.8)

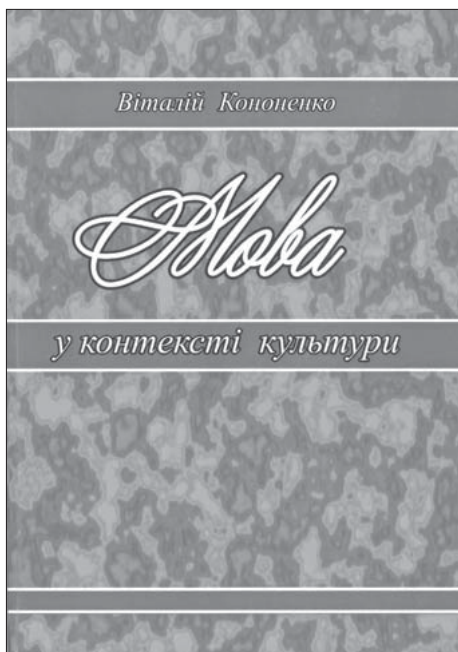
ДЛЯ ТИХ, ХТО ПРАГНЕ ПІЗНАТИ ГЛИБИНИ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Кононенко В.І. Мова в контексті культури. — Івано-Франківськ: Плай, 2008. — 391 с.; Українська лінгвокультурологія. — К.: Вища школа, 2008. — 327 с.

З-під пера доктора філологічних наук, професора Віталія Кононенка вийшло чимало праць, присвячених самобутності української мови: „Шляхами народних приповідок” (1994), „Символи української мови” (1996), „Мова. Культура. Стиль” (2004), „Концепти українського дискурсу” (2004). Активно опрацьовує автор і лінгвокультурологічний аспект рідної мови. Нещодавно з’явилися й викликали жваве зацікавлення в науково-освітніх колах дві ґрунтовні праці — монографія „Мова в контексті культури” (2008) та посібник „Українська лінгвокультурологія” (2008). Їх об’єднує спільна тема та проблематика, однак різнить науковий жанр: „Українська лінгвокультурологія” є працею, яка вагомо заповнює лакуну етнолінгвістичного напрямку викладання дисциплін спеціалізації студентам-філологам у вищих навчальних закладах. Натомість дослідження „Мова в контексті культури” продовжує науковий пошук автора в галузі когнітивної лінгвістики і присвячена лінгвокультурологічному аспекту концептуальної сфери української мови.

В. Кононенко — педагог із великим досвідом роботи. Помітно, що посібник „Українська лінгвокультурологія” формувався (а, можливо, точніше — шліфувався) в студентській аудиторії під час лекцій, а теоретична основа його апробовувалась на численних наукових конференціях, зокрема, „Семантика мови і тексту”, що традиційно проводиться під головуванням автора рецензованих праць у Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника. Через це вийшов він ґрунтовним, добре структурованим, орієнтованим на активну і творчу роботу студента.

© В.М. БАРЧУК, 2010

У посібнику п'ять розділів. Перший присвячено визначенню теоретичних засад лінгвокультурології. Тут опрацьовано таке коло питань: мова і культура, українська мова і національна культура, національно-мовна картина світу, мовна особистість як носій етнокультурних знань. У розділі також визначено об'єкт, предмет, мету та завдання лінгвокультурології. Очевидно, варто було композиційно урізноманітнити виклад у третьому параграфі, де власне визначаються засадничі поняття курсу; це забезпечило б продуктивніше залучення зорової пам'яті студента при опрацюванні матеріалу.

Композиція посібника відбиває лінгвокультурологічні компоненти з погляду структурної та функціональної організації дискурсу: другий розділ розкриває культурологічний аспект слова, фразеологізму, тексту, а у розділах третьому, четвертому, п'ятому охарактеризовані відповідно образи, оцінки та асоціації, а також символи та концепти. Аналіз зазначених компонентів здійснено на широкому мовному матеріалі різних жанрів та періодів розвитку української мови. Важливо, що розглянуто слова та поняття не тільки типові, марковані історично через фольклор та авторські твори, але й опрацьовані художнім мисленням письменників нові денотативно-конотативні значення слів і понять згідно з ладом українського національного мислення як вияв етнонаціонального, тобто українського менталітету.

Кожний розділ завершується контрольними запитаннями, які орієнтують студента на ключові та необхідні знання та забезпечують повноцінну самостійну роботу. У додатку зібрано практичні завдання,

які є різнотипними та різнорівневими, широко охоплюють проблематику і напрями аналізу текстів, сформовані з акцентом на творче мислення студента. Можливо, слід було запропонувати чітку поетапну схему повного лінгвокультурологічного аналізу тексту; це поглибило б комплексне та цілісне його сприйняття як об'єкта лінгвокультурології. Вважаю, що посібник є вагомим внеском у забезпечення філологічної освіти цінним матеріалом, що ґрунтується на українознавчих, етнокультурних засадах.

Монографія „Мова у контексті культури” присвячена інтерпарадигматичній (чи поліаспектній) проблематиці, яка виявляє насамперед зумовленість ментальних та аксіологічних компонентів національної свідомості українців, відображених у мові як етнокультурному феномені. У сучасному українському мовознавстві лінгвокультурологія перебуває на етапі становлення. Її особливістю є те, що аналізу та інтерпретації в рамках лінгвокультурної парадигми підлягають мовні, психологічні, етнічні, сакральні, художні особливості мовних знаків. З іншого боку, об'єктом вивчення є фольклорні тексти всіх жанрів, у яких повною мірою зосереджено етично-моральні, культурно-світоглядні ознаки світосприйняття українців, а також ідіостиль автора як представника етносу, носія мовного культурного коду. Отже, лінгвокультурологія формується як система знаків, що ввібрали визначальні особливості етносу як носія мовно-культурних універсалій та відображені в мовленні його представників. Автор вважає лінгвокультурологію складовою особливого наукового напрямку — українознавства. Українознавство ж вивчає всі аспекти функціонування етносу — від історії та етнографії до культури та етнополітики (с. 27). Водночас лінгвістичний аспект лінгвокультурології стосується „аналізу конкретного тексту”, який ґрунтується на узагальнених концептах з етнологічною константою (с. 24). Як лінгвокультурологічна категорія етнологічна константа включає культурні спрямування мовної особистості, смислові конотації, орієнтовані на асоціативно-оцінні уподобання носіїв рідної мови. Тож, з іншого боку, лінгвокультурологія спрямована у концептосферу української мови і, отже, є частиною мовної картини світу українського етносу.

Перед дослідником лінгвокультурологічних аспектів мовленнєвої діяльності постає складне завдання — визначити науковий напрям у системі понять і категорій. Завдання ускладнюється тим, що зазначений аспект вивчення української мови перебуває на перехресті різних наукових парадигм, зокрема й мовознавчих. Постає проблема визначення культурологічного аспекту при дослідженні кожного конкретного культурологічного об'єкта: фольклорного чи художнього тексту, паремії, концепту, символу. Лінгвокультурологія формує систему культурних сфер етносу: матеріальна культура чи культура побуту, художньо-естетична культура, духовна чи сакральна культура. Очевидно, подібну типологію мав би відображати культурологічний аналіз та типологія культурологічних знаків. Також важливо встановити

універсальність та градацію культурологічних знаків, зокрема тих, що є всезагальними як компоненти національно-мовної свідомості (т. зв. української душі), а також звичаєвих, зокрема й локальних, етичних та естетичних. Такий підхід, очевидно, забезпечив би цілісне, системне, комплексне охоплення культурологічних констант українського етносу; водночас це убезпечило б від загальних, часто стереотипних характеристик національно-світоглядної сфери українця, яка у загалу викликає асоціації патріархальності, селянськості, унітарності.

Визначаючи лінгвокультурологічний вимір концептосфери, В. Кононенко особливу увагу звертає на те, що в лінгвокультурології аналіз не вичерпується семантичною характеристикою концепту, а зорієнтований на його смисл у найширшому розумінні цього поняття, зокрема у функціонально-комунікативному аспекті. Такі концепти культури, як *віра, воля, слава, надія, вічність, безсмертя, краса* формують ідею-символ *собор* у однойменному творі О. Гончара. Водночас усі вони в інших контекстах можуть набувати й іншого смислового наповнення. Отже, концепти культури є поліфункціональними комунікативними одиницями.

Концепт і символ творять сферу ціннісно орієнтованих понять. Третій розділ монографії присвячено таким концептам української культури: *правда і кривда, совість/сумління, мудрість, жалість/жалющі, страждання, гра*. Правда, автор не пояснює, чим зумовлений саме такий набір лінгвокультурологічних знаків. Аналіз концептів здійснено на широкому контекстному тлі: семантико-смилова структура концептів аналізується із залученням словників, фольклорних текстів, прислів'їв та приказок, художніх творів Т. Шевченка, М. Коцюбинського, Р. Федоріва, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького та ін. Встановлено, що, напр., поняття *правда і кривда* у взаємодії ґрунтуються на принципах симетрії/асиметрії, а поняття *совісті* є категорією змінною, навіть хиткою. Переважно, культурологічні концепти мають поведінковий аспект та є засобом оцінки дій людини, її статусу, становища у суспільстві.

Розділ четвертий присвячено характеристиці концептів і символів у художньому ідіостилі. Для аналізу обрано тексти Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського. Якщо дискурс Т. Шевченка та І. Франка автор характеризує з погляду символічних образів та концептосфери, то у Лесі Українки та М. Коцюбинського проаналізовано концепти *мрія і надія* та *страх і сміх* відповідно. Важливо, що до доробку української лінгвістики в галузі дослідження ідіостилу знаних майстрів українського художнього слова В. Кононенко додає свої оригінальні та вагомні спостереження саме під лінгвокультурологічним кутом зору. Т. Шевченко постає як творець етнонаціональних символів, І. Франко відзначається глибинно-смисловим поєднанням духовно-культурних утворень у своєрідні комплекси з домінантою, ядром і периферією (с. 308). У Лесі Українки „превалювання двох визначальних ключових констант — замріяності й надій на краще в їхній

органічній взаємодії й взаємодоповненості становлять важливі концептуальні вихідні її творчості й світобачення, певною мірою зумовлюючи структурування, а зрештою, й семантизацію значної частини її поетичного дискурсу” (с. 328–329); у М. Коцюбинського архетипні символи *страх* і *сміх* дають змогу „простежити вияви загальнопсихологічних парадигм у їх трансполяції в уявні життєві ситуації, що у своїх осмисленнях і створюють смисли” (с. 348).

Рецензовані праці відзначаються детальним аналізом концептосфери української мови у лінгвокультурологічному аспекті; автор робить спробу обґрунтувати лінгвокультурологічну парадигму в лінгвістиці. Це визначає актуальність і новизну наукових пошуків В. Кононенка. Без сумніву, ці книги зацікавлять усіх, хто прагне пізнати глибини українського менталітету, світобачення, освоїти засадничі духовно-культурні константи українського народу.

Володимир Барчук (м. Коломия)

Volodymyr Barchuk (Kolomyia)

FOR THOSE, WHO TRY TO KNOW THE DEPTHS OF UKRAINIAN MENTALITY

Book review on: *Kononenko V.I. Mova v konteksti kul'tury. — Ivano-Frankins'k: Playi, 2008. — 391 s.; Ukrayins'ka linhvokul'turologiya. — Kyiv: Vyscha shkola. — 2008. — 327 s.*

Візьміть до уваги!

Матеріали
до журналу
"Українська мова"

можна надсилати електронною поштою
на адресу

Zag52@ukr.net